

MIŠLJENJA I KOMENTARI

Fondovi

|| N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Jednom sam nekom našem konceptualnom umjetniku, onom koji izlaže stare čarape, pokazao remek djelo grafičkog umijeća osamnaestog stoljeća: ilustracije iz Diderotove Enciklopedije. Samo je frljio nosom. Nimalo ga nisu fascinirale grafike (bakrorezi) koje su fotografskom točnošću reproducirale sva znanja i umijeća toga doba. Likovni umjetnici, kreativci, ne vole tehnički crtež jer ih sputava. Tako i ja ne volim ispunjavati upitnike baš zato što volim pisati. Bijeli papir ne pobuđuje strah, kako je pisao Ivo Andrić, nego je nenapisano djelo prostor slobode. To je taj osjećaj slobode, sličan osjećaju zrakoplovca koji leti po nebu kako mu se hoće, osjećaj toliko jak i strastven, da ga ne može zatamiti čak ni strah od smrti, kako govori iskustvo ratnih pilota.

Odbojnost prema ispunjavanju upitnika samo je jedan razlog zašto nisam niti se želim takmičiti ni za jedan domaći ili strani projekt. Vidim kolege koji to čine, tj. umjesto da se bave znanostu mjesecima ispunjavaju nekakve upitnike (i ljute ljude u upravi, jer nikako da ispune upitnik kako treba), a od svega toga nikakve koristi nema. Malo kome se odobri projekt, a kada se i ako odobri – što se od toga dobije?

Ne dobije se ništa. Na pisanje ovog članka navela me hitnja kolega koji sada hoće navrat-nanos u petnaest dana napisati prijavu za posve novo istraživanje sa znanstvenicima iz Srbije iz kojeg će polučiti – što? Novac za opremu i kemikalije dobiti neće. Hoće li bilo što od tog novca staviti u džep, ne znam niti smijem znati, još manje smijem reći. Novac se ne smije prati, a neprijavlivanje kršenja zakona tretira se pred sudom kao kazneno djelo. Pa koja je onda korist od svega toga?

Korist je da se preko projekta pokrivaju putni troškovi. Služio sam vojni rok u Srbiji, prvo u sjevernoj (u Negotinu), a potom u južnoj (u Pirotu), pa su mi u lijepom sjećanju ostali čevapi, pljeskavice i vješalice uz potoke piva i rakije, no je li slađenje svim tim delicijama na (među)državni trošak dovoljna naknada za ispunjavanje tolikih upitnika? Nekome možda jest. Meni nije.

Sad će čitatelj reći: zajednički projekt garancija je da će se istraživanje obaviti (ako se već neće doći do željenih rezultata). Nije to nikakva garancija. Kako mogu prisiliti nekoga u Srbiji da radi onako i onoliko koliko ja hoću kad to ne mogu postići ni kod svojih suradnika u svom laboratoriju? Ljudi će ipak raditi iz entuzijazma ili osjećaja odgovornosti. Lijepo. Zaljubljenost u posao je kao i svaka druga zaljubljenost – ne traje dugo. Osjećaj pak odgovornosti neki ljudi imaju, drugi nemaju, no što je još važnije osjećaj se odgovornosti mora na nečemu graditi. Čovjek može osjećati odgovornost samo onda ako je ono što radi nešto vrijedno, nešto o čemu ovisi njegova sudbina ili sudbina drugih, njemu bliskih ljudi. Propast znanstvenog projekta nije isto što i propast broda. Nitko se neće utopiti, nitko neće stradati, nitko neće izgubiti no-

vac. Možda će iz svega toga naš nadobudni znanstvenik izaći razočaran, no iz svakog poraza treba znati izvući pouku. A ona je?

Kao prvo, uspjeh zajedničkog pothvata ne jamči ispunjeni upitnik (kojeg nitko ne čita) nego kvaliteta ljudi koji u njemu sudjeluju. Nitko nikome ne brani da surađuje s kime god hoće, pa čak ni da toga s kime surađuje materijalno potpomaže. Kolegi uvijek možeš dati kemikaliju koja mu nedostaje ili za njega napraviti besplatnu analizu. Možeš mu pomoći i savjetom, a on će te – ako je pošten i misli na dalje – staviti kao koautora na svoj rad. Ne vidim u tome nikakve prepreke. Kad zbrojim sve svoje koautore, zavrti mi se u glavi – mada nikad nisam potpisao nijedan ugovor o suradnji. A još sam malo surađivao u usporedbi s drugim kolegama.

Dakle, čemu sve to?

Evo čemu. Imam znanca koji uvijek hoda u odijelu s kravatom. To je zato da bi svi koji ga vide mislili kako je bogat, kako dobro stoji – što je vrlo daleko od istine. Takva je i naša hrvatska stvarnost. Sve nešto hoćemo, sve pokušavamo – a nikad ništa ne napravimo do kraja. Kao što se životni standard ne gradi kupovanjem odijela i kravata, tako se ni znanstvena politika ne gradi na uputama za pisanje projekata.

Uspješnost znanstvenog rada, kao i svakog rada uopće, gradi se prije svega na uspostavljanju korelacije između rada i novca. Onoga tko radi više i bolje treba bolje platiti te ga nastojati još više financirati kako bi mogao raditi još više i još bolje. Stavi pravog čovjeka na pravo mjesto i pošteno ga plati oprobani je američki, i ne samo američki recept uspjeha. No to kod nas ne funkcionira zbog naše, pravo rečeno, seljačke pameti.

Da bi se dobro živjelo, treba znati žednog preko vode prevesti, nekoga tko nije konj u kola upregnuti. Tako funkcionira i naša znanstvena politika. Uvijek ćeš naći ljude koji će se dati navući na tanak led, ljude koji će raditi zabadava zbog nekih "viših interesa" (čitaj: svoje gluposti i naivnosti). Znanstvenicima bi trebala biti čast i ponos da mogu raditi svoj posao, pa stoga ne bi trebali misliti na novac. "On je živio za umjetnost, a ne od umjetnosti", reče neki kritičar u pohvalu umjetniku, potpuno ispuštajući iz vida činjenicu da je taj umjetnik sve to vrijeme dok je "živio za umjetnost, a ne od umjetnosti" nešto jeo, nešto pio i na nečemu spavao. To nešto nije priskrbio svojim radom, nego radom svoje žene i svojih roditelja. Nažalost, takvu sreću nemaju mnogi naši znanstvenici. Je li moralno raditi za "više interese" (čitaj: svoju taštinu) dok ti djeca gladuju, a žena ti pada s nogu rastrgana između obveza na poslu i u kući?

Slučajni čitatelj ovoga članka, dakle onaj koji ne pripada krugu znanstvenika, naći će se u čudu pitajući se kako je moguće da se tako umni ljudi, znanstvenici, mogu navesti, poput male djece, da rade zabadava i u konačnici protiv svojih interesa. Odgovor na to krije se u samom pitanju, u onome "poput male djece". Ima nešto djetinje u znanosti, a još više u znanstvenicima. Ima ljudi koji to nešto znaju iskoristiti.

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr